

GÂZİYÂN-I RÛMDAN GİRESUNLU ŞEYH MUSTAFA VE DEPEALAN ZÂVİYESİ

Mehmet FATSA *

Abstract

Sheikh Mustafa of Giresun from Gâziyân-i Rûm and Depealan Dervish Hospice (Zâviya)

Sheikh Mustafa was one of the Turkish dervishes who settled in the Blacksea region during the process Panislamizm in Anatolia. Like his counterparts "border warriors for Islam" with in the Pontus land he took part in attempts settlement which has at first pastly a local colonization activity followed by a more powerful movement supported by foundations appointed with the permission of Sultans. Due to changes in the social conditions these foundations lost them mam features and as time went by, became the central point of other institutions with sheikhs being landlords of the region. In this study chosen as a local figure, the Sheikh Mustafa dervish convent clearly shows us the social transformations expernced during that time

Key words: Giresun, Anatolia, Sheikh Mustafa, The Small Dervish Lodge of Depealan.

Özet

Anadolu'nun İslâmlaşması aşamasında, Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesini iskân alanı olarak seçen Oğuz/Çepni topluluğunun içinde bulunan, Horasan-Türkistan ekolüne bağlı Türk dervişlerinden biri de Şeyh Mustafa'dır. Osmanlı idaresinin bölgede tesisinden önce Pontus sınırında birer *Uç gâzisi* olan emsalleri gibi Şeyh Mustafa da, Çepni akınlarına katılıp fetih ve iskan faaliyetinde bulunmuş; başında bulunduğu aşiretine Yukarı Aksu Havzası yurt olarak verilmiştir. Başlangıçta lokal bir *kolonizasyon* hareketi niteliği taşıyan Şeyh Mustafa ve benzeri zâviyeler, Osmanlı idaresinin bölgede tesisinden sonra Sultanlar tarafından vakıflar tahsis edilerek güçlendirilmiş ve kırsal yaşamın çoğu sosyal problemlerinin çözümü için görevlendirilmişlerdir. Merkezî bir alan seçilerek oluşturulan vakıf külliyyede cami, medrese, imârethâne, su kuyusu, değirmen, köprü ve hamam gibi sosyal yaşamın ortak üniteleri zâviye müstemilâtını oluştururken; umumî yolların onarım ve güvenlik hizmetlerini yürüten *Derbent* teşkilatının görevini de bu kurumlar üstlenmişlerdir. Ancak geçen zaman ve değişen hayat şartları içinde özelliklerini kaybeden bu tür zâviyeler, giderek malikâne vakıfların idâre merkezi niteliğine bürünürken, şeyh efendiler de birer toprak ağası feodal beyler konumuna düşmüştür. İşte bu çalışmada lokal bir örnek olarak seçilen Şeyh Mustafa Zâviyesi, yaşanan sosyal dönüşümü bize net bir şekilde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Depealan Zâviyesi, Anadolu, Şeyh Mustafa, Giresun.

* Araştırmacı-Yazar, e-mail: mehmet.fatsa@hotmail.com

1 Bölgede ilk dönem Türk dervişlerinin kurduğu çok sayıda zâviyenin varlığından vergi ve vakıf kayıtları bahsetmektedir. Bunlardan bazıları: Tokat yöresinde Sinan Beğ (Başçiftlik), Ahi Pehlivan (Niksar); Ordu yöresinde Şid Abdal (Kabataş) ve Şeyh Abdullah; Giresun yöresinde Şeyh İdris (Piraziz), Ahi Kasım (Yağlıdere), Yakup Halife (Giresun Merkez), Mevlanâ Ede Derviş (Tirebolu) ve Şeyh Mustafa (Dereli) bk. *BOA,TTD*, ss. 578, 599, 600, 605, 607, 627, 762,

Giriş

Giresun ili sınırları içinde, Karagöl dağı ile Çaldağı arasında kalan yüksek çayır, yaylalar ve ormanlık alanlarla kaplı; Aksu deresini besleyen yukarı havzaya, bölge halkı arasında *Gırık* denir. Ortaasya'yı andıran bu bölge, konargöçer Türk topluluklarının sosyal yaşamına uygun bir coğrafyaya sahiptir. Burası Ortaçağ'da Karadeniz iskelelerine uzanan İpekyolu üzerinde bulunması nedeni ile çeşitli köprü ve yol gibi tarihî kalıntılara sahip bir bölgedir. XIII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Moğol/ İlhanlı baskısından kaçan diğer Türk toplulukları gibi, Oğuzlara bağlı oymak veya aşiretlerden biri olduğu anlaşılan *Kırıklı*, bahse konu bölgeyi kendine *yurt* olarak seçip yerleşince, bu yüksek coğrafyanın adı da, vergi-nüfus defterlerinde *Kırık-ili* şeklinde tesmiye olunmuştur².

Selçuklu beyliklerinden biri olan Hacıemiroğulları Hükümdarı Gâzi Süleyman Bey'in 1397 yılında gerçekleştirdiği fetih ve iskân faaliyetinden sonra, söz konusu bu bölgede, giderek köy (*karye*) sisteminin kurulduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı yönetimi altına girişiyle başlayan yeni süreçte, adlî bakımdan kadî nâibinin tasarrufuna konu olduğu için defterlerde *niyâbet-i Kırık*, daha sonraki dönemlere ait vesikalarda ise, artık *nâhiye-i Kırık* şeklinde anılan bu küçük idarî/mâlî ünite, şimdi Dereli ilçesine bağlı Yavuzkemal beldesi ile çevresindeki birkaç köyü kapsamaktadır.

Hacıemiroğulları egemenliğinden sonra, kısa da olsa Akkoyunlu idaresinde kaldığı anlaşılan *Kırıklı* aşiretinin bu yüksek yurdu, 1455 tarihli vergi kayıtlarına göre Osmanlının *Canik-i Bayramlı* vilayeti içinde, 26 köyü ve 3 mezrası olan, reâyâ ve askerî zümresi belli önemli bir nâhiye konumuna gelmiş gözükmektedir.

Bu çalışmanın konusu olan zâviye, 1397 yılında gerçekleşen bu fetihden hemen sonra, Aksu deresinin yukarı havzasını oluşturan bölgenin merkezi sayılabilecek konumdaki *Depealan*³ (şimdi Şeyhler) denilen yerde Şeyh Mustafa tarafından kurulmuştur. O vakitler kullanılan adıyla *Kolonia kalesi* (*Karahisar-ı şarkî*) ticaret merkezi ile Karadeniz/Giresun limanları arasındaki umumî yol üzerinde tesis edilmiş olan zâviyenin kurucusu Şeyh Mustafa, aynı zamanda

2 Kırıklı topluluğu hakkında geniş bilgi için bk. Faruk Sümer, *Safavi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, Ankara 1976, ss. 160,191; M. Fatsa, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Ankara 2005, s. 385

3 Feridun M. Emecan, bu ismi *Pepealan* şeklinde okumuş ve halk dilinde değişerek *Hapan'a* dönüştüğünü ileri sürmüştür. Bk. D.Karadeniz'de İki Kıyı Kasabası, s. 114. Ancak bu tespit doğru değildir. Ayrıca Hapan köyünün adı, XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait tapu kayıtlarında *karye-i Kopan* olarak geçmektedir. Tapu Defterleri için bk. Defter no:19/1 (Dereli;12,13 ve 14 (Karahisar)

bahse konu Aksu havzasında Türk iskânını da organize etmesi bakımından ilgi çekici bir özelliğe sahiptir⁴. İşte biz de bu çalışmamızda yörede faaliyet göstermiş olan söz konusu zâviyenin, kolonizasyon özelliği yanında, 1455'ten sonraki gelişimini ve etkinliğini ortaya koymaya çalışacağız.

1. Şeyh Mustafa ve Depealan Zâviyesi İle İlgili Rivâyetler

Bu konuyla ilgili yöre halkı arasında yaygın olan rivâyetler kısaca şöyledir:

"Aslında Konya'da yaşayan Şeyh Mustafa'nın babası, Selçuklu ailesine mensup Alâeddin adında biri imiş. Bu nedenle kurduğu sülaleye 'Alâeddinoğulları' denilmiş. Babası vefat edince geriye kalan diğer kardeşleri Osman ve Ali arasında aşiretin liderliği konusunda anlaşmazlık çıkmış. Yönetimi ele geçiren Ali, diğer kardeşleri Mustafa ve Osman'ı yenilgiye uğratarak kendi bölgesinden uzaklaştırmış. Kardeşlerinin gadrine uğramaktan korkan Osman ile Mustafa Karadeniz bölgesine, yani Giresun'a gelmişler. Batlama havâlisini elinde tutan Çakırmelikoğulları ile tanışmışlar ve emrindeki kuvvetlerle onların himayesine sığınmışlar. Devrin hükümdarından yurt istemişler. Karagöl ile Çaldağı arasındaki yaylalar, çayırılık ve ormanlık alanlar kendilerine yurt olarak verilmiş.

Tokat Beyi'nin çağrısına uyan Şeyh Mustafa ve Osman, yanlarında adamları olduğu hâlde o taraflara gitmiş. Ancak kendilerine pusu kurulduğunu fark edince geri dönmüşler. Osman kurulan pusuda öldürülmüş. Şeyh Mustafa dönüşünde bugünkü Kızıldağ'ın Göcü Mahallesi'ne gelmiş. Hacı İlyas'ın neslinden Hacı İbrahim'in, Fatma adındaki kızıyla evlenmiş. Kızıldağ'ta o sırada faal durumda olan medresede hocalık yapmaya başlamış. Daha sonraki tarihlerde, bu medreseden icazet alanlar arasından seçilen kimseler Trabzon'da veya İstanbul'da bulunan medreselere gönderiliyormuş.

Şeyh Mustafa daha önce halkıyla birlikte kendisine yurt olarak verilen Depealan ve Bodar'a gelerek cami yaptırmış ve yanına bir medrese; Depealan'da da zaviyesini kurmuş. Sonradan bölgeye gelen Akkoyunlu padişahı ona buraları vakıf etmiş."⁵

Mütevâtir olmasına rağmen bu bilgiler, elde bulunan kaynakların verileriyle çoğu noktada örtüşmektedir. Bu meselede önce Şeyh Mustafa'nın ilk iskân çabasını ele almak gerekir. 1455 tarihli vergi defterinde Canik vilayetine bağlı küçük bir adlî ünite (niyâbet) olan Kırık ile ilgili sayfanın baş kısmında "*Niyâbet-i Kırık, ez takrir-i kethüdâ Şeyh, divan başı*"⁶ ifâdesine yer verilmektedir. Bu kısa cümleden, Kırık nâhiyesinin idâri, askerî (kethüdâ) ve mâli (divanî) açıdan yöneticisinin Şeyh Mustafa olduğu anlaşılmaktadır. Onun adını taşıyan vakfın müstemilatından olan Bodar camiinin kitabesinde 1410 yılı işaret edildiğine göre, bâkir bir coğrafya olan bu havza, ilk kez Şeyh Mustafa komutasındaki

4 Ömer Lütfi Barkan bu özelliği nedeni ile ilk dönem Türk zaviyelerini "*Kolonizatör Türk Deroişleri*" olarak vasıflandırmıştır. Geniş bilgi için bk. Ö.L. Barkan, *Vakıflar Dergisi*, c. II, Ankara 1942, s. 279

5 Bu tevatür, Feyzullah-oğlu Osman Önal(D.1937) ile Yavuzkema Beldesi'nde yaptığımız mülakatın özetidir. Bu rivayetleri yörede yaşayan başka yaşlılardan da dinlemek mümkündür.

6 Bahaeddin Yediyıldız, Ünal Üstün, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları - I. 1455 Tarihli Tahrir Defteri*, TTK, Ankara 1992, s. 381. İskân için bk. B. Yediyıldız, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, KBY, Ankara 1985, s. 60

aşiret kuvvetleri tarafından iskana açılmıştır. Bu yönüyle yörede Uç gâzisi başka derviş toplulukları gibi⁷ Şeyh Mustafa da *Gâziyân-ı Rûm'dan* bir Türk dervişi, *alp erendir*. Onun gibi Gâzi Süleyman Bey idaresinde fetih ve ilk iskan hareketine katılan Çakır oğlu Pir Kadem Kethüdâ da başka bir bölgenin (Batlama Vâdisinin) *kethüdâsı* olarak görevlendirilmiştir.

Öyle anlaşılmaktadır ki Şeyh Mustafa, 1397 yılında yaşanan fetih ve iskân faaliyeti sırasında, muhtemelen yaşının olgunluk çağında buralara gelmiştir. Bu durumda halk arasında bahsedilen Şeyh Mustafa-Çakırmelik oğulları ilişkisi genel hatlarıyla doğrudur. Akkoyunlu Devleti'nin bölgede yürüttüğü fetih faaliyetlerini, Şebinkarahisar hâkimi Melik Ahmet Bey'in çabalarını, tahsis ettiği vakıflar ile Dereli ilçesine bağlı Kızıltaş köyünde kurdurduğu Hacı İlyas Zâviyesi'nin *kolonizasyon* çabalarını, daha önce yaptığımız başka bir inceleme ile ortaya koymuştuk⁸. Bu yüzden, halk arasında rivâyete konu olan Akkoyunlu Padişahı-Şeyh Mustafa ilişkisini de yabana atılır bir rivayet olarak görmüyoruz.

2. Tahrir Defterlerinde Şeyh Mustafa ve Depealan Zâviyesi

Şeyh Mustafa'dan bahseden ilk yazılı kaynak, Osmanlı'nın Canik Vilâyetine ait 1455 tarihli mufassal vergi defteridir. Bu vergi sayımında, Şeyh Mustafa zâviyesine verilmiş olan yerlerden bahsedilmesine karşın, vakfın kim tarafından tahsis edildiği konusuna dair açık bir bilgi sunulmamaktadır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısına ait şer'iyye sicillerinde ise "*Kırık nâhiyesinin Depealan karyesinde vâki Şeyh Mustafa Zâviyesi (...)* vakf-ı mezkûr, *Cennet mekan firdevs-i âşiyân aleyhi'r-Rahmân ve'l-gufrân Sultân-ı Ebu'l-feth Mehmet Han Gâzi Hazretlerinin evkâf-ı şerifesinden olup...*"⁹ şeklinde kısaltarak verdiğimiz cümlelere yer verilmektedir. Ayrıca Bodar Mahallesi'nde bulunan bir mezar şâhidesinde "*Cennet mekân Fâtih Muhammet Hân Hazretlerinin zâviyedârı Alaeddinzâde Şeyh Mehmet*"¹⁰ ifadesi yer almaktadır. Bu bilgiler, bahse konu zâviyeye Fatih döneminde vakıf tahsisi yapıldığını teyit etmektedir. Ayrıca söz konusu zâviyeye ait evrak arasında

7 Diğer Türk dervişleri için bk. M. Fatsa, "*XVI. Yüzyılda Gelevara Vâdisinde Bir Türkmen Dervîşi Kasım Dede ve Boymuyoğun Zâviyesi*", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Yaz/2006/38, ss. 49-61. Aynı derginin Güz/2006/39 sayısında "*Yakup Halife Zâviyesi*", Güz/2005/35 sayısında "*Hacı Abdullah Halife Zâviyesi*" adlı çalışmalarımız yayınlanmıştır. Bunlara bakılabilir.

8 bk. M. Fatsa, "*Giresun Kırsalının İslâmî Kolonizasyonuna Bir İlk Örnek Hacıköy Zâviyesi ve Hacı İlyas*", *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun, Sempozyum Bildirileri*, Giresun 2003, ss. 391-400

9 Milli Kütüphâne, *Giresun Şer'iyye Sicilleri*, Defter no 1403, s.173

10 Mezar taşı Yavuzkema Belde merkezi güneyinde bulunan Bodar Mahallesi mezarlığında. Mezarlığın yanında halkın *oda yeri* diye andığı imâret (aş evi) kalıntısı yer almaktadır. Karahisar'a giden yolun kalıntıları, taş döşemeler ve Müslümanlara ait olmadığı anlaşılan antik mezarlık da burada bulunmaktadır.

bulunan bir belgede, 4 Zilhicce 1302 (1885) tarihli fermana atf yapılarak, vakfın tarihi 870 *Rebiülevvel evâsıtı* olarak tespit edilmektedir. Bu tarih miladi 1465/66 yılına denk düşmektedir¹¹.

Bunlara bakarak Şeyh Mustafa Zâviyesi'ne –belki ilk olmasa bile-1455 yılından birkaç yıl önce, ama Fatih Sultan Mehmet'in hükümdarlığının ilk yıllarında vakıf tahsisi yapıldığı ve bu tahsisten kısa bir süre sonra da Şeyh Mustafa'nın ölmüş olabileceği üzerinde düşünülebilir. Söz konusu mufassal defterde *Karye-i Bodar*, *Mezra-i Kayaalan*, *Mezra-i Mence*, *Karye-i Göcekse*, *Karye-i Depealan* şeklinde anılan beş köy ve mezra içindeki yerler zâviye vakfına gelir kaydedilmiştir¹². Zâviyenin merkezinin bulunduğu şimdiki Şeyhler/Düz Mahalle ile ilgili kayıt ise aynen şöyledir:

“Karye-i Depealan, vakf-ı zâviye-i Şeyh Mustafa, evvelden iki baştan tasarruf oluna gelmiş. Giru ber- karar-ı sâbık mukarrer kılındı. İki baştan tasarruf oluna/ Şeyh Veli, zâviyedâr, Ali veled-i Şeyh Ali, hayyat, ekinlü/Yakup birader-i mezkûr Ali, ekinlü/ İsmail veled-i Zekeriya, nîm/ Hasan veled-i Yusuf, nîm/ Ramazan veled-i Şâdi, ekinlü/ İskender veled-i Zekeriya, caba/ Mehmet veled-i Zekeriya, mücerred/ Hüseyin veled-i Meñteşe, mücerred/Çiftlik-i hassa-i zâviye-i mezkûr: Bir öküz/Cem'an 9 nefer, (hâsıl) 767”¹³

Osmanlı vergi defterinde geçen bazı kavramlara aşina olmayanlar için ifâde edecek olursak; “iki baştan tasarruf” demek, köy iki açıdan yâni hem vergileri ve hem de toprak mülkiyeti bakımından, eskiden beri bahse konu şeyh efendiye/zâviyeye ait demektir. Diğer kavramlardan hayat terzi, ekinlü 40 dönüm toprak sahibi, nîm 80 dönüm toprak sahibi, caba topraksız hâne sahibi çiftçi ve mücerred ise yetişkin ama bekar erkek anlamına gelmektedir. Bu durumda vergi kaydından anlaşılmaktadır ki, Depealan şeklinde yazılmış olan bugünkü Yavuzkema Beldesi Şeyhler/Düz¹⁴ Mahalle'nin 767 akçe tutan vergi gelirleri, Şeyh Mustafa Zâviyesi'ne evvelce olduğu gibi¹⁵, bu tarihte tekrar tahsis edilmiş,

11 1316 (1898) tarihli belgenin aslı Nuri oğlu Hayrettin Yazar'da bulunmaktadır.

12 Bahaeddin Yediöldüz-Ünal Üstün *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-I*, 1455 Tarihli Tahrir Defteri, TTK, Ankara 1992, ss.394-397.; Bu defter sonraki dipnotlarımızda OYTK-I şeklinde kısaltılarak verilecektir.

13 B.Yediöldüz-Ü.Üstün, OYTK-I, ss. 395–396; Defterde geçen kelimelerden *nim* yarım çiftlik demektir ki miktarı iki öküzlük yerin yarısı, yani yaklaşık 75-80 dönüm; *ekinlü* bu miktarın da yarısı 35-40 dönüm demektir. *Hayyat* terzi, *caba* iş gücü olan henüz evlenmemiş yetişkin erkek anlamına gelir. Bk. Feridun M. Emecan, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi*, İstanbul 2005, ss. 175–178.

14 TTK'nun yayınlamış olduğu *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-I* adlı çalışmada, sehven “*mezra-i Şeyh*” şeklinde okunmuş olan yer, beldeye bağlı bir mahalle olan Mence'dir. İlgili defterdeki kaydı “*mezra-i Mence*” şeklinde okumak daha doğrudur. Depealan denilen yer ise Şeyh Mustafa ve sonradan gelen şeyh efendilerin mezarlarının burada bulunması nedeni ile sonradan Şeyhler olarak anılmaya başlanmıştır.

15 Tahrirde geçen “*evvelden iki baştan tasarruf oluna gelmiş*” ifadesi, zaviyenin 1455 yılından önce kurulduğunu ve sözü geçen Depealan köyünü bu tarihten önce tasarruf ettiğini göstermekte-

yerin hukukî statüsü de değiştirilmemiştir. Ayrıca söz konusu zâviyenin zâviyedârı/postnişini olan **Şeyh Veli**'nin bu köyde yaşadığına işâret edilmektedir. Şeyh Mustafa vakfından yazılmış olan yerlerde veya çevre köylerde zâviyedâr olarak kayda geçmiş başka da kimse yoktur. Bu durumda Şeyh Mustafa, 1455 yılından önceki bir zamanda vefat etmiştir, yerine ise –muhtemelen oğlu- Şeyh Veli geçmiştir.

Bahsini ettiğimiz tahrirde Şeyh Mustafa Zâviyesi vakfından kaydedilmiş olan *Karye-i Bodar ve Mezra-i Kayaalanı* halkı birlikte yazılmış ve bunlardan on üç nefer için “*yurtlarıyla evvelden muaf olagelmışler, muaflardır*”¹⁶ ifadesine yer verilmiştir. Yâni zâviyedeki görevleri nedeni ile devletçe kendilerine yer/yurt verilmiş ve vergilerden de muaf tutulmuşlardır. Bunlar: Yenice oğlu Davut, **Şeyh Ali** oğulları Mahmut ve Rasûl, Turgut oğlu Hızır, Cüneyt oğulları Mehmet ve Halil, Bâyezîd oğlu Seydi Ahmet, Seydi Ahmet'in oğlu Hübel, **Şeyh Halil** oğlu **Şeyh Saru**; bu tarihte köyün *imamı* olan Hamza Fakih oğlu Mevlânâ Abdullah, **Şeyh Hüseyin Dede** oğulları Ali Dede, Hasan ve Halil adını taşıyan kimselerdir¹⁷. İçlerinde zâviyedâr kaydedilmiş birisi bulunmamasına rağmen, Şeyh Saru'nun, *şeyh* sıfatıyla bu köydeki varlığı ve defterde zâviye *hizmetkârı Halil* adında birinin zikredilmiş olması bizi burada söz konusu zâviyeye ait bir ünitenin var olduğu sonucuna götürmektedir. Bu iki yerin zâviyeye tahsis edilmiş gelirleri toplamı ise 321 akçedir¹⁸.

Depealan ile Bodar Mahallesi arasındaki mesafenin uzaklığı ve dolayısıyla zâviyedârın birbirine oldukça uzak yerlerden gelip-giderek hizmet etmesinin zorluğu dikkate alındığında, Depealan'nda zâviye, Bodar'da ise bu zâviyeye bağlı imâret ile imâret *ahurunun* bulunduğu ihtimali üzerinde durulabilir. Başka belgelerde Şeyh Mustafa Vakfı kapsamında anılmış olan Bodar câmi ise iki mahalle arasında, şimdi belde merkezinin olduğu dere kenarında kurulmuş olmalıdır. Nitekim çevredeki yerleşim alanlarının tabii merkezi, caminin kurulduğu yerdir. Ayrıca Şebinkarahisar'a giden umumî yol Bodar'dan geçmektedir ve bu yolun taş döşemeleri ile halkın *oda* dediği zâviye imâretinin kalıntıları hâlen burada mevcut durumdadır.

dir.

16 B.Yediyıldız-Ü.Üstün, OYTK-I, s. 396.

17 B. Yediyıldız-Ü.Üstün, OYTK-I, s. 396.

18 Bu gün Yavuzkema Belde merkezinin kible tarafına düşen Bodar ve Kayaalanı, içinden geçen eski yolun kalıntıları ile mezarlık, tarihin gizemini hala üzerinde taşımaktadır. Bu mezarlıkta iki adet mezar şâhidesi sağlam kalabilmiştir. Bunlardan birinin kırılmamış kısmında “...*hânedanlarından Alaeddinzâde .....Şeyh Efendi'nin ruhuna fatiha, sene 1287*”, diğesinde ise “*Alaeddinzâde Salih Ağa'nın ....mu Feyzullah Efendi'nin ruhuna fatiha, 1286*” yazıları yer almaktadır.

Bodar'da adı geçen kişilerin Şeyh Mustafa ile nesepliliği nedir, bunu kesin olarak bilmek mümkün değildir. Ancak Depealan Zâviyesi'nin postnişinliğini yapan Şeyh Veli'nin, -arz ettiğimiz tevâtüre uymasa da, *evladı vâkıftan* olması gerektiği için- Şeyh Mustafa'nın oğlu veya torunu olma ihtimali kuvvetlidir. Nitekim 1455'te Hacıköy Zâviyesi'nin geçmişte zâviyedârı olduğu ifade edilen Şeyh İbrahim vefat edince, zâviyedârlık görevine oğlu Çırak getirilmiş gözükmektedir¹⁹. Kesinlik ifade eden bu bilgi, tevâtürde naklettiğimiz Şeyh Mustafa'nın, aynı havzadaki köylerden Kızıltaş'ta zâviyesi olan Hacı İlyas'ın torunlarından Fatma Hatun ile evliliği konusunu da bir ölçüde doğrulamaktadır.

1485 tarihli tahrir kaydında, daha önce vergiden muaf yazılmış olan Şeyh Veli'nin, bu defa oğlu Emre, yaklaşık 40 dönüm arazi tasarruf eden reyâ zümresinden *ekinli bennak* yazılarak muafiyeti kaldırılmış gözükmektedir. Halkın arpa, buğday ekimi ve hayvancılık yaptığı anlaşılabilir altı haneli Depealan köylüleri arasında bu tarihte *zâviyedâr* olarak herhangi bir kimsenin yazılmamış olması, zamanla Osmanlı yönetiminin bazı ayrıcalıkları kaldırması ile ilgilidir. Bu tarihte Depealan halkının zâviyeye ödediği vergi miktarı ise 419 akçedir²⁰.

1485 tarihli vergi kaydında, Depealan köyünden başka Mence, Bodar, Göçekse (şimdi Gücese), İkinci ve Gartalan yerleşmeleri de Şeyh Mustafa Zâviyesi vakfına bağlı yazılmıştır. Buna göre Depealan'da on kişiden 419, Mence'de dört kişiden 83 akçe vergi alınırken; Bodar'da yirmi beş hânedan hiç vergi alınmadığı, vakfa konu diğer yerlerin ise tamamıyla boş yazıldığı görülmektedir²¹. Başka bir deyişle buralarda mükellef kaydı yoktur. Eskiden beri kullandıkları topraklarında vergiden muaf olan Seyyid Ahmet oğlu Yakup, Bodar caminin müezzini; Davut oğlu **Şeyh Sâdi** ise *hatip-i cami* olarak aynı caminin vâizi; Şeyh Hüseyin oğlu Çırak ise *sipahizâde*, *yurduyla muaf* biçiminde 1485 yazımında kaydedilmişlerdir. Öte yandan 1455'te adı geçen Saru oğlu Hoşkadem, 1485 yılında da henüz hayattadır. Yukarıda zikrettiğimiz Şeyh Halil oğlu Şeyh Saru ise bu tarihte yaşayanlardan biri olarak kayıtlarda yer almamıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi zâviye şeyhlerinin, aynı zamanda *sipahi beyi* oldukları göz önünde bulundurulacak olursa, *sipahizâde* olarak bahsedilen Şeyh Hüseyin oğlu Çırak'ın, kurucu şeyhin nesebinden geldiği ihtimali kuvvetli gözükmektedir. Başka bir ifadeyle Kırık nâhiyesinin vergi gelirlerini Şeyh Mustafa'nın tasarruf etmesi nedeni ile mâlî açıdan dirlik sahibi sipahi beyi olduğunu, defterlerde *sipahizâde* imlâsıyla anılan kişilerin de onun ahfadı olarak görülebi-

19 B.Yediyıldız-Ü.Üstün, OYTK-I, s.395.

20 B.Yediyıldız-Ü.Üstün, OYTK-II, s. 451.

21 B. Yediyıldız-Ü. Üstün, OYTK-II, ss. 451-453.

leceğini belirtmiş olalım.

1485 yılında **Şeyh Hüseyin** oğlu Çırac, *sipahizâde* olduğu için defterde “*kadimlik yurduyla muaf, eşer*” yazılmıştır²². Bu ifadeye bakarak, -kesin olmasa bile- Şeyh Hüseyin ve oğlu Çırac’ı Depealan Zâviyesi’nin kurucusu ve bir sipahi beyi olan Şeyh Mustafa’nın başka bir oğlu veya torunu olarak kabul edebiliriz. Bu durumda Şeyh Veli’yi Depealan Zâviyesi’nin; Şeyh Hüseyin’i ise Bodar bulunan kurumların *evlad-ı vâkıftan* hizmetkârı yani zâviyedârı biçiminde gören bir yaklaşımı yabana atamayız. Ayrıca “sefere hazır kişi” anlamına gelen “*eşer*” kavramının kullanılması, zâviyedârların askerî görevine işaret etmektedir. Başka bir ifadeyle Şeyh Mustafa zâviyesi, sosyal ve dinî görevlerine ilâve olarak Osmanlı tımarlı ordusu için asker de beslemektedir.

1530 tarihli Muhasebe Defteri’nde, “*Evkâf ve emlâk der, Kaza-i Canik*” başlığı altında zâviye vakfına gelir yazılan yerlerden; Depealan’da yirmi mükelleften 507, Mence’de sekiz mükelleften 297, Bodar’da yirmi altı mükelleften 457 akçe vergi alındığı anlatılmaktadır. Ayrıca hâriçten ekildiği için mükellef gözükmeyen Göçekse’den 55 ve Ekinci mezrasından da 110 akçe gelir sağlandığı ifade edilmektedir²³.

Kanunî döneminde 1547 senesinde yazıldığı bilinen tafsilatlı vergi-nüfus defterinde Depealan’ında “*meşihat-ı der tasarruf*” olan **Şeyh Emrullah**’ın, vakfa konu olan yerleri “*bâ-berât-ı sultanî*” şeklinde padişah izni ile tasarruf hakkının teyit edildiği belirtildikten sonra; Şeyh Emrullah’ın Ali ve Veli adlı iki oğlu ile vakfın başka bir mirasçısı olan Mustafa’nın oğulları Nasuh, Mevlânâ Hüseyin adlı kişilerin de hukukî müştereklikleri tescil edilmektedir. Ayrıca Depealan’ında yaşadığı ifade edilen yirmi beş mükelleften altısı *zâviyedârzâde* şeklinde zikredilmişlerdir. Bunlar Ali oğlu Mahmut, kardeşleri Rasül, Hasan ve Hüseyin ile Veli oğulları Mahmut ve Ali adlı kişilerdir²⁴. Bu tarihte söz konusu zâviyeye, Depealan’da yirmi beş mükelleften 936, Mence’de dört mükelleften 478, Bodar’da yirmi yedi mükelleften 999, Göçekse’de dokuz mükelleften 650 ve hâriçten ekildiği anlaşılan Ekinci mezrasından 250 akçe gelir aktarıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Bodar’da meskun Veli oğlu Mahmut *imam*, Şeyh Sa’di oğlu Mehmet de *hatib-i câmi* kaydedilmiştir²⁵.

II.Selim (1566–1574) döneminde yazılmış, -tam tarihi henüz net olmayan-

22 B. Yediyıldız-Ü. Üstün, OYTK-II, s. 453.

23 TTD. 387, s.628.

24 BOA, TTD. 255, s. 509. Vergi defterinin aynı sayfasında “*çiftlik-i zâviye, nim*” şeklinde, yarım çiftlik miktarı, yani yaklaşık 75 dönüm bir arazisinin olduğu da zikredilmektedir.

25 Feridun M. Emecan, Doğu Karadeniz’de İki Kıyı Kasabasının Tarihi, İstanbul 2005, ss. 284-287.

bir tahrir defterinde, Bazarsuyu kazasına bağlı Kırık nâhiyesi içinde üç önemli zâviyeden söz edilmektedir. Bunlar Hacı İlyas Zâviyesi, Hamza Şeyh Zâviyesi ve Şeyh Mustafa Zâviyesi'dir. Bahsi geçen kayıta Şeyh Mustafa Zâviyesi'ne vergi ödemekle mükellef dört köy, bir de mezra bulunmaktadır. Bunlardan Ekinci *mezra*, diğer Depealan, Mence, Bodar ve Göçekse ise *karye* statüsündedir. Bu tarihte Şeyh Emrullah zâviyedârlık görevini sürdürmektedir. Ayrıca Şeyh Emrullah ve oğulları Ali ve Veli ile Mustafa oğulları Mevlânâ Hüseyin ve Nasuh; Ali'nin oğulları Derviş Mahmut, Hasan, Hüseyin ve Rasül Dede, zâviyedeki hizmetleri karşılığında vakıf yerlerin gelirlerini tasarruf eden kişiler olarak anılmaktadır²⁶.

Bu tarihten XIX. Yüzyıla kadar elimizde bulunan en önemli bilgiler, 1642 tarihli avarız defteri ile Bodar camiinde imam olarak görevlendirilmiş olan Şeyhoğlu²⁷ Süleyman sonra oğlu Ahmet, sonra oğlu Şükrü, sonra oğlu Nuri Efendiden intikâlen gelen belgeler muhteviyatında yer almaktadır. Bu belgelerden tarihi en eski olan Arapça el yazması bir *silsilenamedir*. 20x60 ebadında özel bir kâğıt üzerine düzgün bir hat ile yazılmış olan Hicrî 1001 (M.1593) tarihli bu metinde, Hz. Peygamberin ahfadı övüldükten sonra şu ifadeler yer verilmektedir: "...Kırık kazasında Seyyid Abdurrahman b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Mehmet b. Seyyid Ali ve Siyâmi b. Seyyid Ahmet ve Musa b. Veli b. Seyyid Mahmut bin Seyyid Veli b. Seyyid Ali b. Seyyid Ahmet..."²⁸

Bu sıralamadan sonra da Seyyid Ahmet'in sâdât-ı kirâmdan biri olduğu ve ona saygıda kusur edilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu belgenin kuşkusuz tarihî bir değeri vardır. Ancak konumuz olan Şeyh Mustafa veya aynı coğrafyada yaşamış başka şeyh efendilerin selefleri ile ilişkilerini tescil etmeye yeterli değildir. Zira Şeyh Mustafa Vakfı'na/Zâviyesi'ne ait evrak arasından çıkmış olmasına karşın, belgenin üzerinde veya başka bir yerde şecerenin aidiyeti konusunu netleştirecek bir bilgiye yer verilmemiştir. O nedenle elde bulunan bu belgenin hangi şeyh efendinin soy kütüğünü gösterdiği konusunda bir şey söylemek şimdilik mümkün olmamaktadır.

XVII. Yüzyıl içinde Depealan/Şeyh Mustafa Zâviyesi'nde kimlerin şeyhlik yaptığı konusunda bize bilgi veren, elimizde sekiz adet ferman bulunmaktadır.

26 BOA, TTD. 557, s. 29.

27 XIX. yüzyıla ait berâtlarda ve tapu kayıtlarında bu ailenin, *Şeyhoğulları* unvanından başka bir de *Fındıkmolla- oğulları adıyla* anıldıkları anlaşılmaktadır. Kimden sonra "Fındık-molla oğulları" denildiğini kesin olarak ortaya koyacak bir belgeye rastlayamadık. Bk. Tapu Defteri No 25/1302; 45/1306; 163/1292; 164/1292 .

28 Bu belgenin tercümesi için Fahri Öden beye teşekkür ederim.(Alucra-Giresun); Bahse konu belgenin aslı Nuri (imam) oğlu Hayrettin Yazar özel koleksiyonundadır. (Yavuzkema Belde-si-Giresun); Bu belgeler için, sonraki dip notlarda *Depealanı evrakı* kısaltması kullanılacaktır.

Bu belgelerden 1634 tarihli olanında zâviyedâr olarak **Şeyh Mahmut** adında bir kişiden bahsedilmektedir²⁹. Aynı tarihlerde, yine bu köyle sınır olan *Karye-i Kösehasan'* da da Şeyh Mahmut Zâviyesi'nin faal bulunduğunu vakfiye kayıtlarından ve başka ferman metinlerinden anlıyoruz³⁰. Bu iki ismin aynı mı yoksa ayrı kişiler mi olduğunu ise kesin olarak söyleyemiyoruz³¹.

1642 tarihli avarız defterinde yer alan kayıtlarda Depealan'da "*Hânehâ-i sâdât ve zâviyedâr*" olarak yazılmış on yedi kişiden söz edilmektedir.³² Bu kişilerden Nasuh oğlu **Şeyh Halil**, "*zâviyedâr-ı karye-i mezbûr*" şeklinde anılmıştır. Yani bu tarihte Depealan zâviyesi şeyhi Şeyh Halil'dir. Ayrıca Şeyh Halil'in kardeşleri Şeyh Mehmet, Şeyh Rasül ve Şeyh Mahmut adları, burada yaşayan kişiler arasında kaydedilmiştir. Bahse konu fermada geçen Şeyh Mahmut muhtemelen bu kişidir. Bir başka ihtimal olarak, yine bu kişiler arasında anılan Hüseyin oğlu Şeyh Mahmut üzerinde durulabilir. Köydekiler arasında "*Zâviyedâr-ı karye-i mezbûr*" biçiminde yazılmış olan Mehmet oğlu Muslu'dan başka; diğer Mehmet'in oğulları Seyyid Şeyh Hasan, Seyyid Bekir ve Halil Şeyh; Bekir oğlu Hüseyin Şeyh ve kardeşi Ali; Habip oğlu Şeyh Mehmet, Ali oğlu Şeyh Mehmet ve Nasrullah oğlu Şeyh Mehmet adları³³ ön plana çıkmaktadır.

Görüldüğü gibi XVII. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Depealan'daki zâviye önemli bir yoğunluğa sahiptir. Öyle anlaşılmaktadır ki, Yukarı Aksu Havzası'nda bulunan köyler ile bu zâviye arasında ilgi ve alaka artmıştır. Nitekim Kösehasan ve Melense köylerini kapsamına alan ve Kösehasan'da medrese³⁴, cami, su kuyusu ve zâviye imâreti kurulduğuna ilişkin Şeyh Mahmut vakfiye-

29 Bk. Depealan evrakın 3 nolu ferman; Fermanlar çevirmen Kadir Mert tarafından tercüme edilmiştir.

30 Şeyh Mahmud Vakfı vakfiye senedi 30.05. 2001 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bilimsel incelemesi yapılarak 157 esas, 29 sıra, 46/1073 tescil numarası ile mazbut vakıflar arasına kaydedilmiştir.

31 Tahrir defterlerinin hiç birinde, Kösehasan veya Melense köyünde Şeyh Mahmud veya başka bir şeyh efendinin adıyla anılmış müstakil bir zâviyeden bahsedilmemiştir. Bu nedenle bahse konu Şeyh Mahmud Zâviyesi'ni bir başka zâviyenin uzantısı/şubesi gibi düşünmek de mümkündür. Şayet bu düşünce doğruysa, adı geçen Şeyh Mahmut'un Depealan'da faal olan zaviyeden icazetli olabileceği ifade edilebilir.

32 Ağırlıklı olarak Giresun'un batı kısmını ilgilendiren "*Giresun'da Kırsalın Sosyal Tarihi*" adlı çalışmamızda kısmen de olsa yararlandığımız bu defterin tarihi, yanlış iletişim nedeni ile 1740 olarak tarafıma iletilmiş ve bu şekilde kullanılmıştır. Bu yanlışlık titiz çalışmaları ile tanıdığımız Feridun M. Emecan hocamızın gözünden kaçmamış ve bilimsel bir dille uyarısını yapmıştır. Bu hatadan dolayı ilgililerden ve kamuoyundan özür dileriz.

33 Feridun M. Emecan, age, s. 333.

34 1643 tarihli vergi kaydında, Melense ve Kösehasan köyleri birlikte anılmış ve burada, "*...tahsil-i ilim için talebeye hücreler bina ve tahsil-i ilim olunup.*" denilerek medresenin varlığı doğrulanmıştır. Bk.Emecan, s. 328.

sinin tanzim tarihi de bu zaman dilimine denk düşmektedir.

Erzurum Eyaletine bağlı Karahisar-ı şarkî kadısına hitaben yazılmış olan 1678 tarihli bir fermanla, bahse konu zâviye vakfına bağlı Bodar camiinin imamlık ve müezzinlik hizmetlerinin Seyyid Ahmet ve Seyyid Osman adlı şahıslar tarafından yürütüldüğü ifade edilmektedir³⁵. Yine aynı kişilere hitaben yazılmış olan 1688 tarihli bir başka fermanla “Karahisar-ı şarkî muzâfâtından Kırık nâhiyesine tâbi Depealan nâm karyede metfun Şeyh Mustafa”³⁶ ifadesine yer verilerek, zâviye kurucusu şey efendinin mezarının nerede olduğu konusuna önemli bir açıklık kazandırılmıştır. Aynı fermanla zâviyenin şeyhliği ve vakfın mütevelliliğine *evlâd-ı vâkıftan* Osman, Ali ve Durmuş adlı şahısların baktığına işâret edilmiştir.

1674 yılında Kırık nâhiyesi kadı vekili (nâip) Mevlânâ Mahmut’a hitaben yazılmış olan bir fermanla Bodar camiinin müezzinliğine **Şeyh Ahmet** adlı bir şahsın getirildiği; 1684 tarihli bir başka belgede ise şeyhliğe **Ebubekir Efendi** nin baktığı ifade edilmektedir³⁷. 1693 tarihli farklı bir belgede söz konusu zâviyeye bağlı *baş konaklık ve mirehor* adlarından bahsedilmektedir³⁸. Bu kayıt bize, Bodar’dan geçerek Karahisar’a ulaşan umumî yol üzerinde kurulu zâviye imâretinin *âyende ve revendeye* (gelip-geçenlere) yeme-içme ve barınma hizmetleri verdiğini göstermektedir. Ayrıca ahır emiri anlamına gelen “*mirehor*” tabirinin kullanılmış olması da, bahse konu imâretin, yoğunluğu karşılayacak genişlikte büyük bir ahırının olduğunu anlatmaktadır.

1711 tarihli el yazması bir belgede, Şeyh Mustafa vakfının mütevellisi olarak **Seyyid Mustafa** adlı bir kişiden söz edilmektedir. Bahsi geçen bu kişinin zâviyedâr olup olmadığını ise bilemiyoruz³⁹. 1783 tarihinde yazılmış olan bir berâtta Depealan zâviyesi şeyhi **Osman**’ın vefat ettiği ve oğlu **Seyyid Halil**’in zâviyedârlık makamına getirildiği ifade edilmektedir. 1790 tarihli bir belgede ise “Karahisar-ı şarkî kazasına tabi Kırık nâhiyesinde Depealan karyesinde eş-Şeyh Mustafa Zâviyesi’nin zâviyedârlık hissesine es-Seyyid Halil b. Osman”⁴⁰ adlı kişinin sahip olduğu zikredilmektedir. Bu durumda, bahsi geçen şahsın şeyhlik berâtı yenilenmiştir.

35 Depealan evrakı, 4 nolu ferman.

36 Depealan evrakı, 5 nolu ferman.

37 Depealan evrakı, 7 ve 9 nolu ferman.

38 Depealan evrakı, 2 nolu ferman.

39 Hususi arşivimizde bulunan bu belgede *Depe Tarla* denilen yerin Durmuş Şeyh’e verildiği ifade edilmiştir.

40 Kadir Mert tarafından transkribe edilmiş olan belgenin aslı, hususi arşivimizdedir.

3. XIX. Yüzyılda Depealan/Şeyh Mustafa Zâviyesi

Depealan Zâviyesi'nin XIX. Yüzyıldaki durumunu ortaya koyabilmek, önemli bilgiler ihtiva eden arşiv materyalleri ile mümkündür. Ancak, bu yüzyılın olayları artık yaşları 70'in üzerinde olan insanlar için çok da uzak olaylar olmadığı için, konuyla ilgili tevatürün de önem taşıyacağını dikkate almak gerekir. Zira tevatüren nakledilen birçok olay, arşiv malzemeleri ile buluşturulduğunda, daha net bir görüntü elde etmek mümkün olabilmektedir. Bu yüzden biz, başta verdiğimiz rivâyetin, XIX. Yüzyıl ile ilgili kalan kısmını burada nakletmeyi uygun gördük:

"Şeyh Mustafa'nın bu evliliğinden Osman adında bir çocuğu olmuş⁴¹. Vefat ettiğinde, tek oğlu olan Osman henüz üç yaşındaymış. Boş kalan zâviye mirasına mâlik olabilsin diye henüz on dört yaşında iken Odabaşoğulları'ndan bir kız ile evlendirilmiş olan Osman, dokuz yıl evli kaldıktan sonra 23 yaşında iken vefat etmiş. Osman'ın bu evlilikten doğan çocuğunun adını da, erken vefat eden babasının anısına yine Osman vermişler. Yetişip büyüdükten sonra medreseye gitmiş, sonra da İstanbul'da daha büyük medreselerde eğitim görmüş. Dönüşünde Çakırmelikoğulları'ndan Fatma Hatun adında bir kız ile evlenmiş. Zaviyeye şeyh olmuş. Şeyh Osman'ın bu evlilikten Salih adında bir oğlu olmuş. Ancak hanımı vefat etmiş. Batlama'dan Kavalcıoğulları'ndan ikinci evliliğini yapmış, bu evlilikten de Ali adında bir oğlu olmuş.

Şeyh Osman, Kayaalanı mevkiine bir taşlı değirmen yaptırmış. Değirmenin yapımı bitmesine rağmen, su argında çok sert bir kayaya rast gelindiği için, değirmen oluşuna su bağlanamamış. Şeyh Osman üzgün bir biçimde evine dönmüş, yatsı namazını kıldıktan sonra Allah'a dua etmiş ve yatmış. Rüyasında kıramadıkları taşın delinip su arkının açılmış olduğunu görmüş. Merak edip kalkmış, sabah namazını kılıp atna binmiş değirmene inmiş. Değirmenin yanına indiğinde gerçekten su arkındaki taşın delindiğini ve suyun oluşu dolduracak kadar akmaya başladığını görmüş, Allah'a şükür namazı kılmış. Bu olaya, onu gizlice takip eden hanımı da şahit olmuş.

Şeyh Osman'ın vefatından sonra, şeyhlik postuna oğlu Salih geçmiş. Şeyh Salih'in oğulları Mustafa, Ahmet, Osman ve Mehmet'tir".

Kısaca özetlemeye çalıştığımız bu mütevatir bilgi, belgelerle tam örtüşmese de, Şeyh Mustafa ahfadının isimlerini tespit etmemize yardımcı olacaktır. XIX. Yüzyılda Şeyh Mustafa neslinden gelen kişiler meselesine ışık tutacak belgelerden biri de, genel olarak taradığımız Giresun kazası şer'iyye defterleridir. Bu defterlerde Şeyh İdris, Şeyh Musa, Yakup Halîfe ve Hasan Dede zaviyelerine ait çok sayıda kayıt olmasına karşın Şeyh Mustafa Zâviyesi'ne dâir, aynı

41 Tevatür kaynağımız olan Feyzullah oğlu Osman Önal, zâviye kurucusu Şeyh Mustafa'nın, Osman adında tek oğlunun olduğunu naklediyor. Ancak bu bilgiyi, kronolojik sebeplerle, doğru olarak kabul etmemiz mümkün değildir. Söz konusu Osman, zâviye kurucusu şeyh efendiden çok sonra, ancak onun ahfadından biri olarak XIX. Yüzyılda yaşamış olmalıdır.

yoğunlukta yoktur. Buna rağmen yüzyılın ikinci yarısına ait bir şer'iyeye sicilinde, Şeyh Mustafa Zâviyesi ve galle⁴² mutasarrıflığı hakkında, yukarıdaki rivayetlerle örtüşen önemli bilgiler yar almaktadır. Söz konusu kadı sicilinin bu günkü dille özeti şudur:

1. Trabzon vilayeti Giresun kazası Kırık nâhiyesinin köylerinden Depealan'da faaliyette bulunan Şeyh Mustafa Zâviyesi'nin zâviyedârlık görevine günlük dört akçe; vakıf mütevelliliği görevine ise bir akçe yevmiye olarak bakmakta olan Şeyh Osman oğlu Şeyh Salih Halife vefât etmiştir.
2. Şeyh Salih Halife'nin, yine aynı nâhiyeye bağlı köylerden olan Şeyhler köyü ikinci, üçüncü, dördüncü ve yedinci hanelerinde kayıtlı Osman, Mehmet, Ahmet ve Mustafa adında zâviyedârlık görevine ve mütevelliliğe aday dört oğlu bulunmaktadır.
3. Sultan Mehmet Han vakfından olduğu bilinen tasdikli vakfiyede, zâviyedârlık ve mütevellilik görevlerine bakmakla yükümlü olan zâviyedârların başına, bu görevleri yerine getirmesine mâni bir hal gelmesi durumunda, neler yapılacağı da belirtilmiştir.
4. Buna göre Şeyh Mustafa hayatta olduğu müddetçe kendisine, vefât edince de evladından erkek olanlarının sıhhatli, reşit olanına, haramdan kaçınanına, şayet bu şartlara uygun biri yoksa baba tarafından akrabalığı kesin olanlarına bu görevler tevdi edilecektir.
5. Şimdi ise halen mevcut ve aktif hizmet veren, gelen ve geçene yemek yediren vakfın zâviyedârı olan Salih Halife vefat etmiş, geriye dört oğlu kalmıştır. Bunlardan Ahmet askerde olması nedeni ile ona görev verilebilecek durum yoktur. Geriye kalan oğullarından Mehmet, Osman ve Mustafa; Giresun kazası hükümet konağına gelerek, burada bulunan idare meclisine ait odada, Kaymakam İbrahim Bey, Vilayet Evkaf Müdürü Lutfullah Bey ve diğer meclis âzâları da hazır bulunduğu hâlde, mülâkata tâbi tutulmuşlardır.
6. Şeyh Salih Halife'nin oğullarından Osman'ın, bu işleri yürütmeye ehil birisi olmadığı, diğer oğulları Mehmet ile Mustafa'nın ise iyi kimseler olarak her şekilde idareye muktedir ve zâviye şeyhliğine ehil oldukları; orada hazır bulunan Kırık nâhiyesi nâibi Ahmet Efendi, nâhiye âzâlardan Mumcanoğlu Mahmut Ağa, Türkmenoğlu Osman Ağa ve yöre eşrafından Yanıkoğlu Hasan Efendi, Veyisoğlu İbrahim Efendi, Hacı İbrahim oğlu Abdullah Efendi ve Haliloğlu Ahmet Ağa adını taşıyan kimselerin doğru şahitlikleriyle ortaya çıkan bir netice olarak kaydedilmiştir.
7. Ancak bunlardan Mustafa henüz reşit olmadığı için, kendi rızası da alınarak diğer kardeşi Mehmet'e söz konusu zâviyenin şeyhlik ve mütevellî görevi, bir berât tanzım edilerek verilmiştir⁴³.

1872 tarihli bu şer'iyeye kaydından da anlaşılacağı gibi, Şeyh Mustafa'nın zâviyesi varlığını **Şeyh Osman oğlu Şeyh Salih Halife** döneminde Depealan'da sürdürmektedir⁴⁴. Bu tarihten sonra ise oğlu Şeyh Mehmet zâviyedâr olmuştur. Şeyh Mustafa'nın neslinden olduğu anlaşılan Şeyh Osman, oğlu Şeyh Salih ve onun da oğlu Şeyh Mehmet XIX. Yüzyıl boyunca

42 Galle: Mevkufun faide ve semeresine verilen addır. Bağ, bahçe, çiftlik mahsûlâtı, dükkan, han ve ev kirası gibi gelirlerdir. Bk. M. Zeki Pakalın, OTDTS, II, MEB, s. 643

43 Giresun Şer'iyeye Sicili, Defter no:1403, s. 173; 1433 numaralı bir başka kadı sicilinin 114. sayfasında *Alâeddinzâde Şeyh Mehmet'in* bahse konu zaviye şeyhliğine getirildiği ifade edilmektedir.

44 Salih Halife'nin mührü üzerinde "*es-Seyyid Salih Halife-1212*" yazısı vardır. Buna bakarak Şeyh Salih Halife adlı zaviyedârın doğum tarihini 1797 olarak tespit etmek mümkündür.

zâviyedârlık ve mütevellilik görevlerini üstlenmiş kimseler olarak karşımızda durmaktadır. Aslında şer'iyeye sicili bize, Şeyh Mustafa neslinin bu günkü temsilcileri konusunda açık bir ipucu vermektedir.

Mütevâtir bilgilere bakılacak olursa, şer'iyeye kaydında kendisine şeyhlik berâtı tevcih edilmiş olan bu kimse, yörede halkın *Şih Mehmet* adıyla andığı kimsedir. O, Bodar ve Kayaalanı olarak bilinen, bu günkü Yavuzkema Belde-si'nin mahallelerinde yaşamıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki, şeyhlik makamına geldikten sonra, Depealan'da bulunan zâviyenin faaliyetleri daha çok Bodar Mahallesi'ne aktarılmıştır⁴⁵.

Yaptığımız araştırmalar, tapu kayıtları ve bu soydan gelen yaşlıların nakilleri bizi şu neticeye götürmüştür: **Şeyh Mehmet**, şimdi Yavuzkema Belde-si'nde meskûn ve halk arasında *Aladinoğulları* (*Alâeddinoğulları*) olarak bilinen ailenin son zâviyedârıdır⁴⁶. Nitekim Kırık nâhiyesinin Melense ve Süllü köylerinde bulunan camilere imam görevlendirilmesi konusunda tanzim edilmiş olan şer'iyeye sicillerinde yer alan imza ve mühürlerinde de, bu zât *Alaeddinzâde Şeyh Mehmet* unvanını kullanmıştır⁴⁷.

1823 tarihli bir berâtta *Seyyid Halil oğlu Seyyid Mustafa Halife*, babasının vefâtı nedeniyle Şeyh Mustafa zâviyesi vakfından olan Bodar camiine imam-hatip olarak görevli yazılmıştır. Ancak bu isimlerin Şeyh Mustafa ile nesep ilişkisi konusunda bir şey söyleyemiyoruz. Aynı berâtta Seyyid Feyzullah adlı kişi de Kırık nâhiyesi nâibi olarak zikredilmektedir. Halkın anlattıklarına bakılacak olursa, Yavuzkema nüfusuna kayıtlı olan bazı ailelere halk arasında *Fevziler* denilmesi bu zâtın adına izâfetendir⁴⁸. Bodar cami ile ilgili Karahisar-ı şarkî evkâf memuruna sunulan bir elyazmasında, 1882 yılında, zâviye vakfından sağlanan günlük bir akçe ile imam hatiplik görevine getirilen Ahmet Efendinin 1909 yılında vefat ettiği ve yerine oğlu Şükrü Efendinin getirildiği belirtilmektedir⁴⁹.

1906 tarihli bir başka elyazmasında Şeyh oğlu Ahmet Efendinin *Şeyh Mus-*

45 Bu bilgiler, Feyzullah oğlu Osman Önal (D.1937) ile halk arasında "Hacı Goç-Ali" olarak tanınan Ahmet Önal'dan (Yavuzkema) alınmıştır.

46 Tapu ve şer'iyeye kayıtlarında "Alaeddinzâde Mehmet Şih b. Salih" ifâdesi bunu doğrulamaktadır. Bk. TD. c.V/1, s.88/28; Nazım Ağa oğlu Mustafa Önal'ın nakline göre Salih Efendi oğulları Osman, Ahmet, Mustafa ve Şeyh Mehmet'tir. Şeyh Mehmet'in oğlu ise Şeyh Hasan olarak bilinen zattır. Bahsi geçen Mustafa'nın oğlu Salih, onun oğlu Nazım Ağadır.

47 GŞS, 1433, s.108; Şeyh Mustafa vakfına konu olan yerler daha sonraları satılarak el değiştirilmiştir.

48 Bodar câmi vakfı için bk. Karahisar-ı şarki Fihristi, no. 216, s.201. Berâtların aslı, özel arşivimizdedir.

49 Belge için bkz. Nuri oğlu Hayrettin Yazar koleksiyonu.

tafa karyesi imam hatibi olduğu ifade edilmektedir⁵⁰. 1913 tarihli bir başka berâtta ise, Bodar camiinin imamlık ve hatiplik görevi, Seyyid Süleyman'ın oğlu olan, Ahmet'in *fevtinden* büyük oğlu Şükrü'ye tevcih edildiği yeniden teyit edilmektedir⁵¹. Yöre halkı arasında *Fındıkmollaoğulları* şeklinde anılan ve fakat Osmanlıca vesikalarda *Şeyhoğulları* olarak zikredilen bu sülâlenin Şeyh Mustafa neslinde gelenler ile yakınlığı, söz konusu zâviye vakfı kapsamındaki Bodar caminde görevli olmalarına rağmen *sıradan* olmaktan ileri gitmemektedir. Elimizde bulunan XIX. Yüzyılın ikinci yarısına ait belgelerde, Bodar caminin imamlık iâsesi *yevmî bir akçe* ile Şeyh Mustafa Zâviyesi vakfından karşılandığı ifade edilmektedir⁵². Öte yandan elimizde bulunan kısmen tahrip olmuş bir başka belgede Kırık nâhiyesi Şıhlar köyünde yaşadığı belirtilen Sarı Mehmet oğlu Ömer Şeyh adında birinden söz edilmektedir. Depealan Zâviyesi kapsamında adı geçen Şeyh Saru'nun ahfadından olduğunu düşündüğümüz bu bahse konu şeyhin ne zaman yaşadığı konusunda açık bir yargıda bulunamıyoruz⁵³.

Bu noktada XX. Yüzyılın başlarında yaşanmış, söz konusu vakıf ile ilgili bir olayı buraya ilave etmek, zâviye ve vakfın ulaştığı neticeyi anlatması bakımından yararlı olacaktır. 1911 tarihli belgede, Kırık Nâhiye Müdürü Mehmet Halis Beyin, Kurtulmuş köyü sakinlerinin Şeyh Mustafa vakfı kapsamında olan Gengene köyü Çamlıbel mevkiindeki ormanlarda tarla açmak için ağaçları telef ettiği, orman içine kulübeler yaparak 243 dönüm araziye açtığı; bunun önlenmesi için nâhiyenin bağlı olduğu Karahisar-ı şarki mutasarrıflığına müracaatta bulunduğu ifade edilmektedir⁵⁴. Bu müracaata nasıl bir cevap verildiğini bilemiyoruz. Ancak bu bilgiler bize Şeyh Mustafa zâviyesinin geldiği noktayı izah etmesi bakımından bir ipucu sunmaktadır.

4. Zâviye Müştemilâtı ve Mezarlar

Çalışma konumuz olan zâviye müştemilâtına ait, haberdar olduğumuz beş önemli yapı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Bodar camii, ikincisi zâviye binası, üçüncüsü XIX. Yüzyıl şeyhlerinden Osman Halife'nin inşa ettirdiği bilinen ve bu yüzden halkın *Osman Ağa Değirmeni* diye andığı su değirmeni, dördüncüsü Bodar Mahallesi'nde metrûk vaziyette kalıntıları bulunan imâret bina-

50 Belgenin aslı Nuri oğlu Hayrettin Yazar koleksiyonundadır.

51 Adı geçen berâtların fotokopi nüshası hususi arşivimizdedir.

52 Belgenin aslı Nuri oğlu Hayrettin Yazar özel koleksiyonu

53 Belgede adı geçen gayrimüslim şahitlerden birinin mühründe doğum yılı 1816, diğerinde ise 1829 yılı yazılmaktadır. O halde belgede adı geçen Sarı Mehmet oğlu Şeyh Ömer Efendi XIX.yüzyıl içinde yaşamıştır.

54 BA.DH.İD. No 2/14, 10 Zilkade 1329 (2 Kasım 1911)

sı ve beşincisi de şimdi belediye merkezinin kurulduğu meydana bulunan ahşap medrese binasıdır. Zâviye yapılarından cami, tarih içinde birkaç kez yıkılıp yeniden yapılmış, tamiratlar görmüş olduğu için ilk dönemlerin izini taşıyan bir figüre sahip değildir. Süllü köprüsü ile belde merkezi arasındaki değirmen çalısır vaziyettedir. Şıhlar (Depealan) /Düz Mahalle' de bulunan tek katlı zâviye binası, son zamanlarda mahalle mektebi olarak kullanılmış, tamiratlar gördüğü için ilk dönemlere ait orijinal bir yanı kalmamıştır. Ahşap medrese uzun yıllar köy ilkokulu olarak kullanılmış, belde teşkilatının kurulması ile oluşturulan kasaba meydanı çalışmasında yıkılmıştır. Bodar Mahallesi'nde bulunan imâret binasından ise sadece taş ve toprak yığını kalmıştır.

Bunlardan başka 1642 tarihli avarız defterinde Bodar camiine yakın yerlerdeki umumî köprüden söz edilmekte ve bunların bakım ve onarımından köy halkının vergi muafiyeti karşılığında sorumlu olduğu ifade dilmektedir⁵⁵. Bahsi geçen köprülerden üç tanesi kemerli taş eser olduğu için doğa ve hazine avcılarının tahribatına rağmen eski umumî/ticâret yolunu işaret etmeye devam etmektedir. Ahşap olanlar ise yıkılmıştır. Bodar Mahallesi'nde, imâret binasına yakın bir yerde halkın *Yanık Kale* olarak andığı; buradan geçen umumî yolun güvenliğini sağlayan, bölgeyi gözetleyen bir derbendin (karakolun) yıkıntıları bulunmaktadır. Söz konusu umumî ticâret yolundan günümüze kalanlar, Süllü Mahallesi ile belde merkezi arasında rastlanan taş-kemer köprüler ve taş döşeli yol kalıntılarıdır.

Şeyh Mustafa'nın ve neslinden gelmiş olan şeyh efendilerin mezarlarının nerelerde olduğu konusu muhkem vesikalara dayanmamaktadır. Bahse konu zâviyenin kurucusu Şeyh Mustafa'nın mezarının Kızıltaş'ta, köy camisinin batı kısmında geniş bir alana yayılmış olan tarihi mezarlığa hâkim bir yerde, ona atfen sonradan yaptırılmış türbe içinde olduğu ifade edilmektedir⁵⁶. Ancak elde bulunan vesikaların hiç biri, buranın konumuz olan Şeyh Mustafa'nın mezarına

55 Konuyla ilgili kaydın transkripsiyonu şöyledir: "*Karye-i mezbûr, padişah-ı İslâm hazretlerine sûre-i feth tilâvet olunmak ve câmi' in hatib ve müezzin vazifesine ve ta'mir ü termimine ve iki etrafında olan iki kit'a köprülerin meremmâtına kendü mallarıyla hizmet eylemek üzere ahâl-i karye mu'af olduklarına berât-ı şerif ve vakıfnâme ve sûret-i defter ibrâz ve ba'del-yevm dahi vech-i meşrûh üzere edâ-i hizmete ta'ahhüd edüp ve ol vechile olan hizmetlerinde padişah-ı âlempenah hazretlerine du'a-yı hayr hâsıl olmağa minvâl-i meşrûh üzere olan hizmetlerini edâ etmek şartıyla ellerinde olan temessükleri mücebince avâriz-ı divâniye ve tekâlif-i örfiye ve şâkkadan mu'af olmak üzere deftere kayıtlı olundu"* F. Emecan, age, s. 333.

56 Bir araştırmada Şeyh Mustafa için "*Dereli ilçesine bağlı Kızıltaş köyünde türbesi bulunmaktadır Şıhlar bölgesi bu zaviyenin vakfidir*" ifadesine yer verilmektedir. Bkz. İsmail Bozalioğlu, "Giresun'da Osmanlı Dönemine Ait Tekke ve Zâviyeler", Giresun Tarih Sempozyumu, İstanbul 1997, s. 403. Biz *Kırsalın Sosyal Tarihi* adlı kitabımızda bu bilgiyi doğru kabul etmiştik bk. ss.248-250, ancak daha sonra elde ettiğimiz belgeler, bu bilginin doğru olma ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu yanılığımızın affını dileriz.

ait olduğunu teyit etmemektedir. Şeyh Mustafa neslinden gelenler ve ona ait olan vakıf yerler, zâviye yapılarının tamamı, bu gün Yavuzkema1 beldesi içindeki mahallelerde bulunmaktadır. Ayrıca zâviye vakfına ait bilgiler içeren fermanlardan birinde “*Depealan nâm karyede medfûn Şeyh Mustafa*”; şer’iyye kayıtlarında ise “*Kırık nâhiyesinde Depealan karyesinde vâki Şeyh Mustafa*” ifadelerine yer verilmektedir⁵⁷. Yine 1875 tarihli tapu kayıtlarında *Şıhlar* mevkiinde bulunan *Ekinci* tarlanın *Şeyh Mustafa’nın türbedarlığı cihetine tahsis* edildiği ifade edilmektedir⁵⁸. Bu ifadeler onun mezarının Kızı1taş köyünde değil, vakfiyeye konu olan Yavuzkema1 beldesi mücavir alanı içinde, şimdiki *Şıhlar* (Depealan)/Düz Mahalle içinde olduğunu göstermektedir⁵⁹. Öte yandan, kitabesinde *Miyese Hatun* tarafından yaptırıldığı ifade edilen Kızı1taş köyündeki türbede yatan *Hacı Mustafa’nın*, hangi zâviyeye bağlı olduğunu şimdilik bilemediğimiz için bir şey söyleyemiyoruz⁶⁰.

Şeyh Mustafa Zâviyesi’nde postnişinlik yapmış olan Osman Halîfe, Salih Halîfe ve Şeyh Mehmet’in mezarlarının Bodar’da olduğu halk tarafından ifade edilmektedir. Gerçekten de burada yaptığımız araştırmada, mezarlık içinde yer alan kısmen tahrip edilmiş şâhidenin birinde “*...hanedanından Alaeddinzâde ... Şeyh Efendinin ruhuna fatiha, sene 1287*” ifadesi yer almaktadır. İsmi yazılı olduğu kısım tahrip edilmiş olsa bile, bu tarihte vefat eden şeyh efendinin Osman oğlu Salih Halîfe olduğunu şer’iyye kaydındaki nakillerden biliyoruz. Bu durumda, Şeyh Mustafa neslinden gelen ve XIX. Yüzyılın son çeyreğinde, şeyhlik yapmış olan bu zatın ve belki babası Şeyh Osman’ın mezarları Bodar Mahallesi mezarlığında yer almaktadır. Bu yerin ortak mezarlık olduğu düşüncesi dikkate alınacak olursa, hanedanın diğer/bazı üyelerinin mezarları da burada olacaktır. Nitekim halkın ifadesine göre Şeyh Mehmet, oğlu Şeyh Hasan ve bu aile ile nesep ilişkisi kesin olarak kurulamayan Şeyh Ömer’in de mezarları Bodar Mahallesi’nde bulunmaktadır.⁶¹

57 GŞS. 1403, s. 173; Ferman no 5; Nuri oğlu Hayrettin Yazar özel koleksiyonu.

58 DeFTER-i Hakanî, sıra no: 40.

59 Osmanlıca vesikalarda *Depealan* olarak anılan yer şimdi *Şıhlar Mahallesi*’nde câminin kuzeyinde, halkın *Depebaşı* dediği yerdir. Burada halkın *oda* dediği zâviye binası ve tarihî mezarlık hâlen mevcut olmasına rağmen, mezarlar üzerinde herhangi bir şahide mevcut değildir.

60 Kızı1taş’ın Göcü Mahallesi’nde mezarı olan Hacı İlyas Zâviyesi şeyhlerinden biri olabileceğini düşündüğümüz bu türbe, düz bir çatı ve içinde bulunan sandukanın üzeri de ahşap ile kapatılmıştır. Sandukanın yazılı bir şâhidesi de yoktur. Basit kare planlı taş duvardan, sonradan yapılmış olan türbenin bakımsız ve izbe hâli, en azından tarihimize saygısızlık olarak algılanmalıdır.

61 Mehmet oğlu Ahmet Sarı (D.1931) ve Halil oğlu İlyas Önal (D.1926)’in nakilleri (Yavuzkema1 Beldesi)

Köy/Mezra	Mükellef/1455	Vergi/1455	Mkif/1485	Vergi/1485	Mkif/1530	Vergi/1530
Mz.Mence	5 nefer	201	3 nefer	83	8 nefer	297
Bodar	10 nefer	321	30	80	26 nefer	457
Göçekse	10 nefer	380	-	-	-	55
Depealan	9 nefer	767	10 nefer	419	20 nefer	507
Ekinci	-	-	-	-	-	110
Toplam	34 nefer	1.669	43	582	1.426	11.532

Tablo: Şeyh Mustafa Zâviyesinin XV ve XVI. Yüzyıllardaki Gelir Durumu Sonuç

Şeyh Mustafa Zâviyesi ile aynı zaman diliminde yörede faaliyet göstermiş derişler için vergi defterlerinde kalıplaşmış olarak sunulan “*Sâlih, mütedeyyin, vâiz ve nâsîh kimesne olup, mezkûr karyeyi vakfiyet üzere tasarruf eyleyip öşür ve rûsûm vermeyüp âyendeye ve revendeye hizmet, köprüleri meremmet edip...*”⁶² şeklinde yer alan ifadeler, bu kurumların özellikle kırsal yaşam içinde üstlendikleri görevleri öğrenmemizi kolaylaştırmaktadır. Buna bakarak Giresun-Karahisar ticaret yolunun ıssız mevkilerinden biri üzerinde kurularak bölgeyi şenlendirmiş, köyler kurmuş ve bayındır hâle getirmiş olan söz konusu zâviyenin, etkin bir sosyal yardımlaşma, bayındırlık, güvenlik, eğitim ve irşat kurumu olarak yüzyıllarca bahsi geçen havzada faaliyet yürüttüğü sonucuna varmak mümkündür.

Beylikler döneminde fetih ve iskân hareketlerine *kolonizasyon* özellikleri ile katkı sağlayan bu kurumların, Osmanlı idaresinin egemen olmasıyla da birer bayındırlık ve sosyal hizmet kurumu niteliğine bürünerek devam ettiklerini görüyoruz. Ancak o devirlere ışık tutan tahrir/ vergi defterlerinde temel özellikleri belirtilen bahse konu zâviyeler, geçen yüzyıllar içinde aslı fonksiyonlarını yitirmiş, kurucu şeyh efendinin soyundan gelen *feodal beylerin* ve çevresinin, kurucu şeyhin hatırına sultan veya yerli beyler tarafından tahsis edilen gayri menkullerden nemalandığı kurumlara dönüşmüştür. Özellikle *malikâne-vakıf* sistemine dayalı olarak işleyen bu türden zâviyelere ait, XIX. Yüzyılda hazırlanmış arşiv materyallerinin miras taksimine ait belgelere dönüşmesinden bu durumu izlemek mümkündür.

Söz konusu zâviyelerle ilgili belgelerin *halife, şeyh, efendi, pir, dede* gibi tasavvufî terminolojiye ait kavramlarla andığı zâviyedârların, son yüzyılda halk arasında artık *ağa, bey* gibi daha çok yerel *feodalizmi* andıran kavramlarla izah edilmesi de, bu hususu doğrular niteliktedir. Çalışmamızın konusunu oluşturan ve yöre halkının *Alâeddinoğulları* diye bir *beylik/ağalık* sülâlesi olarak andığı bahse konu ailenin, tarih içinde yaşadığı sosyal dönüşüm, Anadolu'nun başka yerlerinde de görülebilen genel duruma tipik bir örnek olarak seçilebilir.

Bibliyografya

A-Arşiv Vesikalari

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Tapu Tahrir Defterleri, No: 387, s.578, 599,
628,600,605,607,627,762; 557, s. 29; 255,
s. 509
- Milli Kütüphane Arşivi
Giresun Şer'iyye Sicilleri, No: 1403, s. 173;
1433, s. 108,114
- Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü
Karahisar-ı şarkî Fihristi, Defter No: 216, s.
201
- Dereli Tapu Dairesi Arşivi
Defter No:19/1, 5/ 88, 28 ; 25/45,163,164
Şebinkarahisar Tapu Müdürlüğü Arşivi
Defter No: 11-12-13-14

B-Kitaplar

- Emecan, M.Feridun, *Doğu Karadeniz'de İki Kıyı Kasabasının Tarihi Bulancak-Piraziz*, Kitabevi, İstanbul 2005.
- Fatsa, Mehmet, *XV ve XVI. Yüzyıllarda Giresun Kırsalının İdarî ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Ankara 2005.
- Pakalın, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, (MEB), c.II, s. 643
- Sümer, Faruk, *Safavî Devleti'nin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, Selçuk Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, (Ankara 1976)
- Yediyıldız, Bahaeddin, Üstün, Ünal, *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-I (1455 Tarihli Tahrir Defteri)*, Türk Tarih Kurumu, (Ankara 1992)
- , *Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-II (1485 Tarihli Tahrir Defteri)*, Türk Tarih Kurumu, (Ankara 2002)

C-Özel Koleksiyonlar

- (Hayreddin Yazar, Nuri oğlu, D.1962/ Dereli-Yavuzkema Beldesi)
Fermanlar, No: 1-2-3-4-5-6-7-8-9

D-Makaleler

- Fatsa, Mehmet; "Giresun Kırsalının İslâmî Kolonizasyonuna Bir İlk Örnek", *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Giresun Hasan Öğütçü Armağanı*, Giresun 2003.
- ....., "Gelevara Vadisinde Bir Türkmen Dervişî Kasım Dede ve Boynuyoğun Zâviyesi", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi*, Yaz Dönemi, 2006, Sayı: 35
- ....., "Abdalân-ı Rûm'dan Giresunlu Yakup Halife Zâviyesi ve Derbendi", *GÜ. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Araştırmaları Dergisi*, Güz Dönemi, 2006, Sayı: 38
- Barkan, Ö. Lütfi, "İstila Devrinin Kolonizatör Türk Dervişleri", *Vakıflar Dergisi*, C. II, s. 279
- Bozalioğlu, İsmail; "Giresun'da Osmanlı Dönemine Ait Tekke ve Zâviyeler", *Giresun Tarih Sempozyumu*, Giresun Belediyesi, (İstanbul 1997)